

รัฐศาสตร์ในราชনীติ

POLITICAL SCIENCE OF RAJANITI

ชวัชชัย ไชยสา* อนุภูมิ โสวเกษม**

Chavatchai Chaisa, Anuphum Sowkasem

Received: May 05, 2019

Revised: June 20, 2019

Accepted: June 27, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มุ่งเสนอประเด็นเกี่ยวกับราชনীติเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรงเป็นปรัชญาที่เขียนขึ้นในเรื่องการปกครองมีเนื้อหาสำคัญเป็นหลักการในการปกครองศึกษา เป็นคัมภีร์ที่เขียนไว้ทั้งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ราชনীติให้ความรู้ด้านการปกครอง การบริหาร มีหลายรูปแบบ สามารถที่จะรวมกันเป็นการปกครองแบบเผด็จการก็อาจเป็นได้ เป็นคัมภีร์ที่มีคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รวบรวมหลักการปกครองจากคัมภีร์ต่าง ๆ มีเนื้อหาพอจะแยกออกได้ 4 ประเภท คือ คำสอนทั่วไป คุณสมบัติของราชনীติหรือนักปกครองในปัจจุบันและนักบริหาร การพิจารณาแต่งตั้งบุคคลดำรงตำแหน่งต่าง ๆ และกลวิธีในการที่จะเอาชนะศัตรูหรือข้าศึกและยุทธวิธีในการทำสงคราม

ราชনীติเป็นคำผสมระหว่าง “ราชา” หรือรัฐ และคำว่า “নীติ” ซึ่งหมายถึงเกี่ยวกับความประพฤติ นั่นคือความประพฤติของรัฐ ราชনীติเป็นคลังวิทยา เป็นศาสตร์แห่งการปกครองหรือการบริหารรัฐทุก ๆ เรื่องของรัฐ รวมถึงการบริหารรายได้ การใช้จ่าย การค้า การอุตสาหกรรมและสวัสดิการของรัฐต่อประชาชน ยังครอบคลุมไปถึงการพิจารณาและตัดสินใจความอันชอบธรรม เป็นศาสตร์ว่าด้วยการบริหารการคลัง ให้เกิดความสมดุล เป็นศาสตร์ว่าด้วยการสงครามและสันติภาพ พิชัยสงคราม รัฐประศาสนศาสตร์ และเรื่องการดำรงอยู่ของรัฐ เนื้อหาของราชনীติเป็นการนำเอา

* Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

** Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

หลักธรรมมาปฏิบัติในการปกครองบ้านเมือง เช่น ทศพิธราชธรรมหรือจักรวรรตวัตร ใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่า มีการปฏิบัติครบถ้วนหรือไม่และพระเจ้าแผ่นดินปฏิบัติผิดหรือไม่ ในราชনীติยังกล่าวถึงหลักธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินให้ความสำคัญ กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินและหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินอีกด้วย มีเนื้อหาที่เป็นธรรมรัฐ หลักธรรมาธิปไตย

คำสำคัญ : หลักการปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน, ธรรมรัฐ, ราชনীติธรรม.

ABSTRACT

Rajaniti is the scripture of the content about the government of the King directly as the philosophy that writes about government that having the main content as the principle of government study as the scripture which writes both Pali and Sanskrit languages. Rajaniti gives the knowledge about government , variety of administration that be able to have unity for government as dictatorship, Buddhist scripture in Buddhism as collects from government scriptures that the contents can be classified into 4 types such as general teaching, qualification of Rajaniti or present governor and executive, positions considerations and strategic method to win the enemy and war strategy.

Rajaniti is the mixed word between king or state and the word of Niti means about behavior that is that means the behavior of state, Rajaniti is the knowledge tank, as the science of government or state administration including income administration, expenditure, trade , industry and welfare of state to people, moreover, including to consideration and fair judgement as the science of public finance administration to have the balance, as the science of war and peace, war strategy , public administration and state maintenance, the content of Rajaniti that uses the principle of Dhamma to govern the state such as Tossapithrajadhamma or Chakwattiwattra , uses as the tool of practice and to be as the tool for examination that have the practice or practice of the king. In Rajaniti mentions about principle of Dhamma that the kings gives the importance , and mentions about the qualification

of the king and duty of the king, has the content about Dhamma for State administration or fair state and principle of Dhamma for sovereignty.

Keywords: Principle of government of king, Dhamma for State administration ,
Rajaniti

1. บทนำ

ราชনীติเป็นคัมภีร์ที่ยอมรับกันเป็น “คัมภีร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง เป็นปรัชญาที่เขียนขึ้นเกี่ยวกับเรื่องการปกครอง เป็นคัมภีร์ที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง มีเนื้อหาที่สำคัญเป็นหลักการในการปกครองศึกษา เป็นคัมภีร์ที่ได้เขียนไว้ทั้งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ถ้าจะมองด้านการปกครองแล้วในปัจจุบัน ราชনীติ เป็นคัมภีร์ที่ให้ความรู้ด้านการบริหาร การปกครองมีหลายรูปแบบ โดยส่วนมากการปกครองที่เป็นแบบราชনীติเกือบจะไม่หลงเหลือ แต่ในปัจจุบันยังมีอยู่ พระมหากษัตริย์เป็นเพียงประมุขของประเทศหรือของรัฐเท่านั้น แม้ว่าคัมภีร์ราชনীติจะเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่หรือมีมาตั้งแต่โบราณ แต่ยังเป็นคัมภีร์ที่ยังทันสมัยใช้ในการบริหารบ้านเมืองได้อย่างสมบูรณ์ คัมภีร์นี้ไม่โด่งดังหรือโดดเด่นเพราะเป็นแนวคิดทางตะวันออก แม้ประเทศไทยเองก็ยังเป็นคัมภีร์ที่คนรู้จักน้อย ตัวคัมภีร์เองไม่ปรากฏตัวในตลาดหนังสือเลย โดยเฉพาะมีอยู่ในหอสมุดใหญ่ ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น

เนื้อหาในราชনীติปรกณ์เป็นการรวบรวมเอาหลักการปกครองในคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นการคัดเอาเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปกครองรัฐที่ปรากฏในหนังสือหรือคัมภีร์ ไม่เป็นคัมภีร์ที่เขียนขึ้นตามแนวคิดของผู้เขียน และการเขียนไม่ได้จัดเป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน ไม่ได้จัดเป็นระบบระเบียบเหมือนตำราทั่ว ๆ ไป เรื่องเดียวกันอาจมีเนื้อหาอยู่ในอีกเรื่องหนึ่งหรือบทหนึ่ง นักวิชาการของไทยก็ได้พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับระเบียบหรือระการเขียนคัมภีร์เล่มนี้ไว้

ราชনীติ เป็นหนังสือที่พูดถึงการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง ไม่เป็นการรจนาขึ้นมาจากคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นรวบรวมหลักการปกครองที่มีเนื้อหาด้านการปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน แม้ว่าเนื้อหาของคัมภีร์ราชনীติจะมาจากคัมภีร์ใด ๆ ก็ตามพอที่จะจัดแยกออกเป็นจำพวกได้ 4 ประเภทด้วยกัน คือ

1. คำสอนทั่วไป
2. คุณสมบัติของพระราชาธิบดีหรือนักปกครองในปัจจุบัน รวมถึงนักบริหาร
3. การพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ
4. กลวิธีในการที่จะเอาชนะศัตรูหรือข้าศึก และยุทธวิธีในการทำสงคราม

เมื่อพิจารณาหัวข้อที่แยกออกมาแล้ว จะเห็นได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินไม่มีหน้าที่เพียงจับอาวุธออกศึกสงครามเท่านั้น เพื่อป้องกันประเทศหรือไปรุกรานประเทศอื่นเพื่อแย่งชิงเอาแผ่นดินของเขามาครอบครอง ในสมัยก่อนพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้นำทัพออกศึก ดังปรากฏในการออกทำศึกสงครามของไทย

2. ความหมายของราชনীติ

ในเบื้องต้นนี้จะขอคัดลอกคำกล่าวของศาสตราจารย์ ตุน นาร์ ดูร์นีย์ ซึ่งท่านได้กล่าวถึงราชনীติว่า ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งและซาบซึ้งต่อสำนักพิมพ์ ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าถ่ายทอดศาสตร์หรือคำว่า “ราชনীติ” ต่อท่านผู้อ่าน เป็นศัพท์เฉพาะจากชมพูทวีป หรือมาจากอินเดีย “ราชনীติ” ที่บ่งบอกถึงสิ่งประเพณีปฏิบัติจากผู้ปกครองของรัฐ ดังนั้นความหมายอีกอย่างของ “ราชনীติ” คือ “ศาสตร์ว่าด้วยการปกครอง” นั่นเอง “ราชনীติ” เป็นคำผสมระหว่าง “ราชา” หรือ “รัฐ” และคำว่า “নীติ” ซึ่งหมายถึง “สิ่งเกี่ยวกับความประพฤติ” ดังนั้นความหมายโดยรวมก็คือ “ความประพฤติของรัฐ” นั่นเอง ราชনীติ ถือว่าเป็นศาสตร์ว่าด้วยศาสตร์การปกครองของรัฐ ที่มีต่อกิจกรรมทางการเมืองทุกอย่าง และถึงแม้ว่าคำว่า “ราชনীติ” จะพ้องความหมายไปในศาสตร์ว่าด้วยการปกครองของรัฐ หรือรัฐศาสตร์ แต่แก่นแท้หรือแก่นสารที่แท้จริงแห่งราชনীติมีความหมายมากกว่าศาสตร์แห่งการปกครอง ราชনীติ คือ “คลังวิทยา” ที่ว่าด้วยศาสตร์แห่งการปกครองหรือการบริหารในทุก ๆ เรื่องของรัฐ ประชาชาติเป็นศาสตร์ว่าด้วยการบริหารองค์กร โดยเจ้าผู้ปกครอง พระราชอำนาจพิเศษ และข้อจำกัดของผู้ปกครอง สิ่งจำเป็นสำหรับราชอาณาจักรของเจ้าผู้สืบราชสมบัติ หรือผู้ปกครองมาจากฉันทามติของประชาชน สิ่งที่ว่าด้วยตัวแทนประชาชน กิจการกองทัพ บุคลากรของหน่วยงานของรัฐที่ครอบคลุมถึงระดับหมู่บ้าน ราชনীติ ยังหมายถึง การบริหารรายได้ การใช้จ่าย การค้า การอุตสาหกรรม และสวัสดิการของรัฐต่อประชาชน ยังครอบคลุมไปถึงการพิจารณาและตัดสินใจอันชอบธรรม ศาสตร์ว่าด้วยการบริหารการคลังให้เกิดการสมดุล ศาสตร์ว่าด้วยสงครามและสันติภาพ พิชัยสงคราม รัฐประศาสนศาสตร์ คลังวิทยาแห่งราชনীตินี้ ครอบคลุมไปทุกแขนงของการดำรงอยู่ของรัฐ และประชาชนซึ่งรวมถึงหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ด้วย

3. ความคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

คัมภีร์ราชনীติ เป็นคัมภีร์ที่ได้บรรจุเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปกครอง มีแนวความคิดในการปกครอง การบริหาร ตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบันคงจะไม่เหมือนในยุคที่รจนาคัมภีร์นี้ จำเป็น

จะต้องมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวมถึงการวิเคราะห์สิ่งที่จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐหรือต่อสาธารณะ เนื้อหาในราชনীติ เป็นการนำเอาหลักธรรมมาปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ว่าจะเป็นหลักทศพิธราชธรรม หรือจักรวัตติธรรมหรือจักรวัตติวัตร ซึ่งนำมาในด้านต่าง ๆ พอที่จะยกมากล่าวได้ดังนี้ เป็นหลักการในการนำมาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่า มีการปฏิบัติครบถ้วนหรือไม่ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่าพระเจ้าแผ่นดินปฏิบัติผิดหรือไม่ ราชনীติเป็นคัมภีร์ที่สำคัญซึ่งมีเนื้อหาที่เป็นแนวปฏิบัติของพระเจ้าแผ่นดิน อีกส่วนหนึ่งมีเนื้อหาที่นำธรรมะมาปฏิบัติ ถึงจะได้กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ ก็ตาม เช่นหลักธรรมทศพิธราชธรรมมาปฏิบัติ เป็นการเสริมการปฏิบัติให้มีความชัดเจนมีความละเอียดมากขึ้น เมื่อมีรายละเอียดช่วยในการปฏิบัติจะทำการปฏิบัติได้ครบถ้วน ราชনীติไม่เป็นเพียงแนวทางการปฏิบัติเท่านั้น ยังเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่า พระเจ้าแผ่นดินปฏิบัติหรือไม่มีการปฏิบัติในข้อใด การนำราชনীติมาใช้ในการปกครองรัฐไม่เพียงในด้านศึกษาเท่านั้น ยังนำมาใช้เพื่อการตรวจสอบอีกด้วย

4. คุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน

เมื่อพูดถึงคุณสมบัติแล้ว คนทุกคนจะต้องมีคุณสมบัติด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น บางอย่างอาจเหมือนกันบางอย่างอาจจะแตกต่างกัน เพราะแต่ละคนปฏิบัติภารกิจหรือมีหน้าที่ต่างกัน เมื่อกลับย้อนมาที่พระเจ้าแผ่นดินในบางเรื่องจะแตกต่างจากบุคคลทั่วไป พระองค์จะต้องควบคุมอารมณ์ให้หนักแน่น ผู้ศึกษาจะต้องวิเคราะห์ให้ละเอียดถี่ถ้วนถี่ พิจารณาให้ลึกซึ้งซึ่งจะเห็นได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงปฏิบัติงานอย่างหนักดูเบื้องหลังการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงงานหนักมากและทรงลำบากยิ่ง เนื่องด้วยพระองค์ได้เข้าดินแดนทุรกันดารที่คนอื่นยากที่จะทำได้เช่นพระองค์เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินที่มีอยู่ในราชনীติ ไม่สามารถที่จะนำมากล่าวได้ทั้งหมดเพราะมีมากมาย จะนำมากล่าวพอที่จะให้เห็นถึงความแตกต่างจากบุคคลทั่ว ๆ ไป คุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินตามคัมภีร์ราชনীติ มีดังนี้

4.1 มีความรู้ดี ในราชনীติได้กล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินจะต้องเฝ้าในเรื่องของการแสวงหาความรู้ เพราะความรู้ก็เป็นส่วนหนึ่งของศิลปศาสตร์ และสิ่งที่พระราชาก็ต้องศึกษาศิลปศาสตร์ มีดังนี้ 1. วิชาขับร้อง 2. วิชาฟ้อนรำ 3. วิชาวาดรูป 4. วิชาประโคนดนตรี 5. วิชาคำนวณ 6. วิชาช่างศิลป์ 7. วิชาการปกครอง 8. วิชาการยิง (Rajaniti, 2003) เมื่อกล่าวถึงความรู้หรือศิลปศาสตร์ที่พระเจ้าแผ่นดินจะต้องศึกษา ไม่มีแค่แปดเท่านั้นมีถึง 18 ประการ ที่จำเป็นต้องใช้ในการบริหารบ้านเมือง จะต้องรวมไปถึงความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย ผู้ที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

ที่ยิ่งใหญ่กว่าบรรดาพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย จะต้องศึกษาคัมภีร์พระเวทและศิลปศาสตร์ให้ชำรุด และสิ่งที่เป็นศิลปวิทยามีทั้งหมด 18 ประการ ได้แก่ “ศิลปศาสตร์มี 18 ประการ คือ 1.วิชาความรู้ทั่วไป 2. วิชาว่าด้วยจารีตประเพณี 3. วิชาคำนวณ 4. วิชายนตรกรรมศาสตร์ 5. วิชานิติศาสตร์ 6. วิชาพยากรณ์ 7. วิชานาฏศิลป์ 8. วิชาพลศึกษา 9. วิชายิงธนู 10. วิชาโบราณคดี 11. วิชา แพทย์ศาสตร์ 12. วิชาพงศาวดารและประวัติศาสตร์ 13. วิชาดาราศาสตร์ 14. วิชาพิชัยสงคราม 15. วิชาฉันทศาสตร์ 16. วิชาตรรกศาสตร์ 17. วิชามันตรศาสตร์ 18. วิชาสัตศาสตร์ (Pricha Changkhwanyun, 1999)

ดังพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์เป็นผู้รอบรู้ในด้านต่าง ๆ ไม่เฉพาะเกี่ยวกับเรื่องปกครองเท่านั้น ทางด้านวิทยาศาสตร์พระองค์ได้ทรงสร้างผลงาน เช่น การทำฝนเทียม ที่มีโครงการมากมายนั้นเกี่ยวกับเรื่องทางการเกษตร ยังส่งเสริมการประกอบอาชีพ พระองค์นำเอาพันธุ์พืชที่ปลูกในเมืองหนาวมาปลูกทางภาคเหนือของประเทศไทย ชื่อเสียงของพระองค์ได้รับการยกย่องไม่เพียงในประเทศไทยเท่านั้น ยังได้รับการยกย่องสรรเสริญว่าเป็นพระผู้ เป็นนักปราชญ์ และเป็นพระราชนักพัฒนา มีแนวคิดหรือปรัชญาเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจพอเพียง จากโครงการที่เป็นโครงการในพระราชดำริเป็นโครงการเพื่อประชาชนทั้งคนไทยและต่างประเทศ หลายประเทศ ประชาชนของพระองค์แม้จะอยู่บนดอยที่ห่างจากความเจริญ ถ้าไม่มีพระองค์ท่าน แล้วอาจจะไม่รู้จักด้วยว่าพวกเขาอยู่ในดินแดนของประเทศอะไร และต้องเร่ร่อนปลูกผืนขายเลี้ยง ชีวิตพวกเขา จะเป็นบุคคลจำพวกที่ยากจนในกลางดงดอนตลอดไป ปัจจุบันล้มต้อ้าปากได้เพราะ และกลายดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากที่เป็นผลงานของพระองค์ทั้งสิ้น โดยได้เสียสละนำเอาพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ไปช่วยเหลือบรรดาพวกเขาและไม่ไขว่หาเขา

4.2 ทรงมีความเป็นธรรม พระเจ้าแผ่นดินหรือผู้บริหารประเทศเป้าหมายในการบริหาร ในเบื้องต้นก็คือผู้ปกครองหรือผู้บริหารต้องทำตัวเองเป็นบุคคลที่ยึดหลักศีลธรรม คุณธรรม ต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งคุณงามความดี เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นและศรัทธา ปฏิบัติภารกิจให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนก็คือผู้เป็นพระธรรมราชา หมายความว่า เป็นพระราชผู้ตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งคุณธรรม พระเจ้าแผ่นดินรวมไปถึงผู้บริหารประเทศจะต้องให้ ความเป็นธรรมในเรื่องประโยชน์ของสาธารณะ และต้องมีความเที่ยงธรรมในการตัดสินในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อขัดแย้ง สมบัติที่สำคัญของพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้บริหารคำว่า “ความเป็นธรรมหรือ ความยุติธรรมจะต้องเป็นเครื่องมือที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติและเป็นสิ่งสำคัญ” ในราชনীติกล่าวถึง เรื่องนี้ไว้หลายแห่ง เช่น การปฏิบัติต่อประชาชนกลุ่มต่าง ๆ “พระราชาจะต้องมองประชาชน พราหมณ์ และอำมาตย์ราชเสวกด้วยความเที่ยงตรงเสมอ” “ให้อะไรต้องให้แก่คนที่ควรได้”

(Rajaniti,2003) เกี่ยวกับการลงโทษกล่าวไว้ว่า “ยัญญิธีกกล่าวว่า เป็นของพระราชาทั้งหลาย มีเพียง 5 ประการเท่านั้น คือ (1)การลงโทษคนผิด (2) การยกย่องคนดี (3) การเพิ่มราชทรัพย์ด้วยวิธีการอันชอบธรรม (4) การไม่เข้าข้างฝ่ายใด ในกรณีที่ต่างฝ่ายต่างก็มีผลประโยชน์” (Rajaniti,2003) ทรงใส่พระทัยในทุกหมู่เหล่า ประชาชนของประเทศถือว่าเป็นลูกหลานของพระเจ้าแผ่นดิน จะต้องเอาใจใส่ดูแลความทุกข์สุข ต้องสร้างให้เป็นประชาชนที่เข้มแข็งทุก ๆ ด้าน ส่งเสริมให้มีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือตน สามารถยืนบนขาของตัวเอง เมื่อประชาชนอยู่ดีกินดีมีงานทำ มีอาชีพ มีรายได้ สังคมทุกสังคมในอาณาเขตประเทศจะมีความเข้มแข็ง ประเทศชาติมีความมั่นคง อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในราชনীติกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“พระราชาที่ทรงควบคุมอารมณ์ได้ มีน้ำพระทัยเปี่ยมไปด้วยการเคารพบูชาสัญลักษณ์ทางศาสนา ทรงพอพระทัยในการบำเพ็ญบำเพ็ญประโยชน์แก่โคและพราหมณ์ ย่อมทรงสามารถปกครองประชาชน” (Rajaniti,2003) “พระราชาที่เสด็จประพาสไปเยี่ยมประจำได้รับการเคารพนับถือ พราหมณ์ที่เดินทางเป็นประจำได้รับการเคารพนับถือ นักพรตที่จาริกไปเป็นกิจวัตรได้รับการเคารพนับถือ แต่ผู้หญิงที่เที่ยวเตร่เป็นประจำย่อมเสื่อมเสีย” (Rajaniti,2003) จากข้อความที่กล่าวไว้ในราชনীติเป็นหลักฐานยืนยันให้ทราบถึงคุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์จะต้องสอดส่องดูแลราษฎรไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เพราะราษฎรทุกคนต้องอาศัยและพึ่งพาพระเจ้าแผ่นดิน และพระเจ้าแผ่นดินเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

4.4 ทรงมีสัจจะ พระเจ้าแผ่นดินได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นบุคคลชั้นสูง เป็นสมมติเทพ มีฐานะที่เหนือกว่าบุคคลทั่วไป พระองค์ต้องเป็นผู้มีสัจจะ ดังคำที่เราได้ยินได้ฟังว่า “กษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ” แสดงให้เห็นพระเจ้าแผ่นดินมีความเที่ยงตรง ยึดมั่นในสัจจะ เป็นผู้มีธรรม ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นธรรมราชา เป็นผู้สร้างรัฐให้เป็นธรรม เป็นคุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินในสมัยโบราณ ในราชনীติได้กล่าวไว้ว่า “พระราชาจะต้องมองประชาชน พราหมณ์ และอำมาตย์ราชเสวกด้วยความเที่ยงตรงเสมอ และไม่ตรัสสิ่งอันเป็นเท็จกับพวกเขา” บทที่ 85. 2546. 85 และยังมีการกล่าวสนับสนุนในราชনীติอีกว่า “ในโลก ผู้ที่พูดคนเดียวคือพระราชา สมณพราหมณ์และสัตบุรุษ ข้อนี้เป็นธรรมอันยั่งยืนมา” (Pricha Changkhwanyun,1999) พระเจ้าแผ่นดินเป็นอุดมบุคคล ประชาชนทั้งหลายให้ความเคารพอย่างยิ่ง การตรัสของพระองค์ไม่เพียงเป็นคำพูดธรรมดาแต่บางอย่างให้ถือว่าเป็นกฎหมาย แม้พระองค์จะมีอำนาจเด็ดขาดก็ไม่ทรงใช้อำนาจ ทรงใช้หลักการที่เป็นคุณธรรม ในสมัยที่ประเทศไทยปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งถือว่าเป็นการปกครองแบบเผด็จการ แต่พระมหากษัตริย์ของไทย(สยาม) ทรงใช้การปกครองในระบอบธรรมาธิปไตย ใช้ระบอบคุณธรรมในการบริหารรัฐและปกครองบ้านเมือง

5. หน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นธรรมราชา

หน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นธรรมราชา คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองแผ่นดินด้วยการอาศัยหลักธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นผู้สร้างรัฐให้มีความเจริญก้าวหน้าในทุกๆด้าน โดยยึดหลักการประพฤติปฏิบัติตามทำนองคลองธรรม ธรรมรัฐภาษาอังกฤษไม่ใช่ good governance แต่ใช้ คำว่า “Good State” หมายความว่ารัฐมีผู้หรือผู้ปกครองใช้อำนาจโดยธรรม จัตุระเปียบของรัฐให้เป็นรัฐแห่งคุณธรรม พระเจ้าแผ่นดินปฏิบัติตนในการปกครองบ้านเมืองด้วยความ เป็นธรรม แม้ในการป้องกันประเทศ บางครั้งยังใช้คุณธรรม เพื่อสร้างความเชื่อถือแก่เมืองอื่น ๆ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินตั้งตนอยู่ในธรรมแล้ว ประชาชนก็ปฏิบัติตนตามแบบอย่างพระเจ้าแผ่นดินตั้งตนอยู่ในคุณธรรมและจริยธรรม ธรรมรัฐ คือ รัฐที่มีความถูกต้องและเคารพความถูกต้องในทุกๆ ด้าน ทั้งภายในรัฐและความสัมพันธ์กับรัฐอื่น การปกครองและประชาชน ในราชনীติพบลักษณะของ ธรรมรัฐ ซึ่งกล่าวไว้ในที่ต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้าง บทที่สำคัญซึ่งกล่าวถึงสาระส่วนใหญ่ในเรื่องนี้ บทที่ 8 หน้าที่ของพระราชาและบทที่ 9 ยัญพิธีของพระราชา 5 ประการ ธรรมรัฐจะเกิดขึ้นได้ต้องมี ธรรมาธิปไตยหรือการถือหลักธรรมเป็นใหญ่ ดังนี้คือ (Pricha Changkhwanyun,1999).

5.1 ด้านการป้องกันรัฐ สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินก็คือ การป้องกันประเทศหรือการรักษาประเทศให้เป็นอิสราภาพอยู่ชั่วกาลนาน ยัญพิธีของพระเจ้าแผ่นดินข้อหนึ่ง ก็คือ “ปกป้องคุ้มครองราชอาณาจักร” หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินจะต้องออกศึกสงครามหรือเป็นนักรบ เมื่อยามเกิดสงคราม พระราชาจึงต้องเป็นนักรบและเป็นแม่ทัพด้วย เป็นผู้นำทัพเพื่อไป ต่อสู้กับข้าศึก ดังเช่นพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตจะต้องทรงเป็นแม่ทัพและนำกองทัพอไปต่อสู้อยู่กับข้าศึกด้วยพระองค์เอง การทหารมีความเข้มแข็งเป็นนโยบายหลักข้อหนึ่งในการสร้างรัฐ และ พระราชาไม่ใช่ผู้ทรงธรรมแบบนักบวช แต่เป็นผู้ทรงธรรมแบบนักปกครอง ความเข้มแข็งของรัฐเป็น การป้องกันภัยจากศัตรูภายนอก ทำให้เศรษฐกิจมั่นคงและประชาชนมั่นใจในความปลอดภัย ทำให้ รัฐเป็นที่นับถือเกรงใจของรัฐอื่น และไม่ถูกรุกราน และไม่รุกรานข่มขู่รัฐอื่นที่อ่อนแอกว่า (Rajaniti,2003) ความเป็นธรรมราชาหรืออานุกาพแห่งธรรมราชาสามารถที่จะปกป้องบ้านเมืองให้ อยู่เย็น เป็นสุข และมีสันติสุข เป็นที่นับของชนทั้งหลายทั้งที่อยู่ภายในรัฐและรัฐอื่น ๆ เมื่อรัฐมีความ สงบร่มเย็นประชาชนก็ทำมาหากินสะดวกสบาย จึงกลายเป็นรัฐที่มีความเจริญทุก ๆ ด้าน

5.2 ด้านเศรษฐกิจ เรื่องของเศรษฐกิจโดยส่วนมากจะปรากฏในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ เป็นเรื่องที่พระราชาเก็บภาษีจากประชาชน ผลผลิตที่ประชาชนทำจะต้องมีการแบ่งออกเป็น ส่วน ๆ ส่วนหนึ่งต้องเสียภาษีเพื่อไปบำรุงรัฐ เมื่อประชาชนประกอบอาชีพมีรายได้ เป็นผู้มั่งคั่ง รัฐก็จะเป็นผู้ มั่งคั่งด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในมานวธรรมศาสตร์ ว่า “พระราชาผู้เก็บภาษีจากประชาชนเป็น

จำนวนหนึ่งในสี่ของรายได้ แม้เมื่อยามประชาชนเดือดร้อนนั้น พันจากบาปทั้งปวง ถ้าหากทรง
 คຸ່ມครองประชาชนแล้วอย่างเต็มกำลัง” (Bumell. 1891) “ปลิงก็ดี ลูกวัวก็ดี หรือแมลงก็ดี กิน
 อาหารที่เล็กละน้อย พระราชาก็เช่นกัน พึงเก็บภาษีที่เล็กละน้อย พระราชาควรจะเก็บภาษีที่
 เล็กละน้อย แล้วสะสมพระราชทรัพย์ไว้ ดุจเดียวกับผึ้งที่ค่อย ๆ เก็บรวบรวมน้ำหวานจากดอกไม้
 ทั้งหลาย ฉะนั้น” (Rajaniti,2003) เรื่องของภาษีเป็นสิ่งสำคัญเพราะรัฐเองไม่มีรายได้จากสิ่งอื่น
 นอกจากภาษี ประเทศชาติจะรุ่งเรืองก็ต้องพึ่งพาอาศัยรายได้จากภาษี ในราชনীติได้กล่าวเกี่ยวกับการ
 การเก็บภาษี วิธีการเก็บภาษี แม้กระทั่งการใช้ทรัพย์ที่ได้จากการเก็บภาษี ยังมีการเปรียบเทียบ
 เกี่ยวกับการเก็บภาษี เช่น “ผู้ริตนมวัวควรคำนึงถึงลูกวัวด้วย” การเก็บภาษีจะต้องคำนึงถึงผลผลิต
 หรือรายได้ของประชาชนด้วย บุคคลใดควรเก็บบุคคลไม่ควรเก็บ เนื่องจากประชาชนแต่ละคนมี
 ความสามารถแตกต่างกัน ต้องมองถึงด้านเศรษฐกิจของประชาชน

5.3 การปกครอง ในราชনীติได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับกับการควบคุมพระเจ้าแผ่นดิน
 เพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินได้ปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ให้ถูกต้องและเป็นธรรม ได้มอบดาบให้แก่พระ
 เจ้าแผ่นดินหมายถึงการมอบอำนาจเพื่อใช้ในการปกครองรัฐ ดาบนั้นเรียกว่า “ทัณฑ์” แต่พระเจ้า
 แผ่นดินจะทรงใช้อำนาจต้องเป็นอำนาจที่เป็นธรรม ประชาชนให้ความเคารพยกย่อง หากพระเจ้า
 แผ่นดินใช้อำนาจตามอำเภอใจ ไม่เป็นธรรมอาจถูกประชาชนต่อต้านให้ออกจากตำแหน่งได้ ราชনীติ
 กล่าวถึงทัณฑ์ว่า “เป็นอำนาจแผดเผา” เป็นเรื่องเกี่ยวกับการลงโทษ ดังข้อความว่า “ไฟเผาด้วย
 ความร้อน พระอาทิตย์เผาด้วยแสง พระราชาเผาด้วยการลงทัณฑ์ ส่วนพราหมณ์เผาด้วยตะบะ”
 (Rajaniti,2003) พระเจ้าแผ่นดินมีหน้าที่ในการปกป้อง คຸ່ມครอง และเป็นที่พึ่งของประชาชน ราช
 นีติยกย่องพระเจ้าแผ่นดินว่า “เป็นพระเป็นเจ้าแห่งโลก” เพราะพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ปกป้องคຸ່ມครอง
 ประชาชนให้พ้นจากภัยทั้งหลายทั้งปวง ประชาชนทุกคนอยู่ใต้ร่มพระบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน
 ดังที่กล่าวไว้ในราชনীติว่า “พระราชาผู้มีปรีชาสามารถในการบริหารบ้านเมือง พึงปฏิบัติพระองค์
 เหมือนนายมาลาการที่นำกล้าไม้ที่ถอนขึ้นแล้วไปปลูกใหม่ เลือกเก็บดอกไม้จากต้นไม้ที่มีดอก บำรุง
 ต้นไม้เล็ก ๆ ให้โต ต้นไม้ที่สูงเกินไปก็โน้มให้ต่ำลงมา ต้นไม้ที่รวมกันอยู่หนาแน่นก็ถอนทิ้งเสียบ้าง
 ต้นไม้ที่มีหนามแหลมคมก็กันให้อยู่นอกสวน และดูแลเอาใจใส่ต้นไม้ที่เจริญงอกงามดีแล้ว พระราชา
 ที่ทรงปฏิบัติได้เช่นนี้ย่อมดำรงอยู่ในราชสมบัติได้นาน”(Rajaniti,2003) ราชনীติยังกล่าวถึงพระราชา
 มีความเกี่ยวข้องต่อคนทุกหมู่เหล่าว่า “พระราชาทรงเป็นที่พึ่งของคนทุกหมู่เหล่า อันได้แก่ คน
 อ่อนแอ คนที่ไม่มีที่พึ่งพิง คนยากจน เด็ก คนแก่ นักพรต และคนที่ตกอยู่ในอำนาจของความไม่ชอบ
 ธรรม” (Rajaniti,2003) ประชาชนทุกหมู่เหล่าอยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อ
 พิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในธรรม ในการปกครองหรือบริหาร

ประเทศใช้หลักธรรมเป็นที่ตั้ง อบรมสั่งสอนประชาชนด้วยหลักธรรม เพื่อให้ประชาชนเป็นคนมีระเบียบวินัย ตั้งอยู่ในคุณธรรม พระราชาต้องเป็นคนที่ยอนน้อยคนทั่ว ๆ ไป

6. บทสรุป

ราชনীติ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ผู้ศึกษาจะได้รับความรู้ทางการปกครองและการบริหาร เป็นคัมภีร์ที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่เนื้อยังทันสมัยเหมาะสำหรับการบริหารบ้านเมืองในปัจจุบัน การเขียนราชনীตินี้ไม่เป็นระบบระเบียบ เพราะไม่ได้จัดเป็นหมวดหมู่ เรื่องเดียวกันอาจจะมีอยู่ในหลายบท เนื้อหาของคัมภีร์ราชনীติพอจะแยกออกเป็น 4 ประเภท คือ คำสอนทั่วไป คุณสมบัติของพระราชาธิบดีหรือนักปกครองในปัจจุบัน รวมถึงนักบริหารทั้งหลาย การพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ และกลวิธีในการจะเอาชนะศัตรูหรือข้าศึก และกลวิธีในการทำสงคราม

แนวคิดแห่งราชনীติที่เกี่ยวกับการปกครอง มีแนวความคิดในการปกครอง การบริหาร มีเนื้อหาว่าด้วยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่ามีการปฏิบัติครบถ้วนหรือไม่ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่าพระเจ้าแผ่นดินปฏิบัติผิดหรือไม่ ธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินที่กล่าวไว้ในราชনীตินั้น ธรรมในราชনীติไม่เป็นหน้าที่ในการรบ แต่เป็นธรรมที่มีความหมายกว้าง เช่น ธรรมทำให้เกิดความเจริญ พระเจ้าแผ่นดินต้องเป็นผู้ยึดถือธรรม ทรงปรารณารักษาธรรม ทำพระองค์ตามคุณธรรม เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งอยู่ในธรรมแล้วจะนำพาบ้านเมืองไปสู่ความเจริญ พระเจ้าแผ่นดินจะได้รับการยกย่องสรรเสริญทั่วหล้า

ราชনীติกล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินว่า เป็นผู้มีความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ในด้านต่าง ๆ สิ่งที่พระเจ้าจะต้องเรียนรู้มี 18 ประการ ทรงเป็นผู้มีคุณธรรม ทรงใส่พระทัยในทุกหมู่เหล่า ทรงเป็นผู้รักษาสัจจะ ดังคำที่ได้ยินบ่อย ๆ คือ กษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ ราชনীติไม่เพียงเขียนถึงคุณสมบัติเท่านั้น แต่ได้มีการเขียนถึงบุคคลที่จะมาเป็นข้าเฝ้า หรือบุคคลที่ควรแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใด และบุคคลเช่นไรไม่ควรแต่งตั้งมาดำรงตำแหน่งเพื่อปฏิบัติงานภารกิจแทนพระเนตรพระภรณ์ของพระเจ้าแผ่นดิน

References

- Chairat Charoensin-o-larn .(2001). *Critical Political Science* . Bangkok: Samnakphim Mahawitthayalai Thammasat.
- Kangle.(1972). *Kantilya Arthasastra*. Bombay, University of Bombay.

- Phra Brahmagunabhorn (Bhikkhu P.A. Payutto). (2018) *Developing Thai Society With A Thorough Knowledge and Understanding of The Three Planes*. Bangkok: MatchLink.asia.
- Pricha Changkhwanyun. (1999). *Thammarat – Thammaracha*. Bangkok: Faculty of Arts Textbook Project Chulalongkorn University.
- Sombat Chanthaburi and Chai-Anan Samudavanija. (1980). *Political and Social Thoughts*. Bangkok: Studies Institute of Thailand Thammasat University
- The Royal Institute. (2003). *Rajaniti*. Bangkok: Royal Institute.